

Anna Boginskaya

Dyskurs miłosny w prozie polskiej i rosyjskiej lat 70. XX wieku

Streszczenie

Dyskurs miłosny zawsze był przedmiotem uwagi krytyków literackich, poświęcono temu tematowi wiele badań w dziedzinie literatury, jak również w innych obszarach zainteresowań humanistycznych. Celem pracy jest analiza dyskursu miłosnego w prozie polskiej i rosyjskiej lat 70. XX wieku, przedstawienie specyfiki rozumienia i mówienia o miłości w literaturze tego okresu. Będąc w ścisłym związku z systemem stosunków społecznych, dyskurs miłosny jest „konstruktem historycznym”. W związku z tym analizowane teksty interpretowane są w kontekście historycznym, wpływającym na ich odczytanie.

Semiotyczną bazę miłosnego dyskursu stanowią werbalne i niewerbalne znaki, poprzez które realizują się intymne stosunki osobiste i wyrażane są uczucia partnerów. Dyskurs miłosny pokazany został w oparciu o wypowiedzi należące do różnych gatunków mowy, badanie dyskursu nie tylko przybliży charakter relacji między jego uczestnikami, ale także w połączeniu z innymi dyskursami, ujawnia wpływ, jaki wywiera świat zewnętrzny na jego formowanie. Analiza, interpretacja i ocena treści wypowiedzi partnerów umożliwia głębsze zrozumienie relacji między nimi oraz jawnych i ukrytych motywów ich zachowania.

Analiza przykładów z literatury polskiej i rosyjskiej pokazuje, że pomimo uniwersalności fenomenu miłości, jej etnokulturowe sposoby wyrażania są inne, a skojarzenia i obrazy mentalne typowe dla danego społeczeństwa. Badanie dyskursu miłosnego w dwóch literaturach narodowych pokazało, że dzieło sztuki powstaje zawsze w interakcji ze społeczeństwem, „wyrasta” z kultury i jednocześnie „wrasta” w nią. Emocje prezentowane w dziełach literackich są ważnymi antropologicznymi wskaźnikami czasu historycznego i kultur, w których powstały.

Zastosowana metoda komparatystyczna jest rozumiana jako połączenie wielojęzyczności, polifonii i głębokiego międzykulturowego zrozumienia. Wykraczanie poza granice literatury narodowej i skupienie uwagi na procesach zachodzących w poszczególnych krajach, pozwala na szersze i bardziej dogłębne spojrzenie na dyskurs miłosny. Komparatystyczna metoda badań ujawnia kulturowe i narodowe determinanty dyskursu miłosnego. Przez komparatystykę rozumie się metodę badania oraz sposób lektury, analizy i interpretacji. W pracy połączono różne rodzaje badań komparatystycznych: porównywano utwory dwóch literatur narodowych – polskiej i rosyjskiej, a także odwoływano się do innych dziedzin sztuki i wiedzy.

W pierwszym rozdziale poddano analizie dyskurs miłości romantycznej w utworach *Pastuch i pastuszka (Пастух и пастушка)* Wiktora Astafjewa i *Kronika wypadków miłosnych* Tadeusza

Konwickiego, w których można dostrzec nowe interpretacje mitu o Tristanie i Izoldzie. Pomimo różnicy w rozumieniu pojęcia miłości u Konwickiego (miłość „idealna”, „wysublimowana”, „wieczna”, „prawdziwa”) i Astafjewa (miłość „ziemska”, „przyziemna”, „zwyczajna”) u obu autorów dyskurs miłosny określa charakter postaci, pozwala im wznieść się ponad codzienność i pokonać bariery społeczne. I u Astafjewa, i u Konwickiego bohaterowie początkowo pozbawieni są indywidualności, jednak z czasem zyskują ją dzięki miłości. Wprowadzenie do utworu kodu romantycznego przyczynia się do pełniejszej prezentacji tematyki i charakteru postaci, a także pozwala zilustrować współczesną rzeczywistość przez pryzmat romantycznych uniesień. Doświadczenia miłosnych uczuć generują alternatywną rzeczywistość i umożliwiają odnalezienie własnej indywidualności.

Drugi rozdział przedstawia tradycyjny dyskurs miłosny w polskiej i rosyjskiej prozie wiejskiej na przykładzie utworów Tadeusza Nowaka *A jak królem, a jak katem będziesz* i Walentina Rasputina *Zyj i pamiętaj (Живи и помни)*. Wskazane zostały historyczne korzenie analizowanego dyskursu (modele rodzinne w społeczeństwie agrarnym i przemysłowym). Specyfika dyskursu miłosnego w prozie „wiejskiej” ujawnia się w integralnym związku człowieka z naturą, człowieka z jego małą ojczyzną. Historie bohaterów Nowaka i Rasputina to historie uniwersalne, ukazujące świat tradycyjnej wsi. W prozie „wiejskiej” uczucie miłości pojmowane jest jako nierozzerwalny związek między tym co indywidualne i tym co społeczne; bohaterowie mogą być szczęśliwi przy akceptacji społeczności. Historia miłosnych relacji postaci wyraźnie pokazuje role, które były tradycyjnie przypisane mężczyznom i kobietom, zwłaszcza w patriarchalnym społeczeństwie wsi.

Trzeci rozdział poświęcony jest badaniu dyskursu miłosnego w małżeństwie na materiale moskiewskich powieści Jurija Trifonowa *Zamiana (Обмен)*, *Bilans wstępny (Предварительные итоги)*, *Inne życie (Другая жизнь)*, powieści Kazimierza Brandysa *Rondo*, *Nierzeczywistość*, *Wariacje pocztowe* oraz utworu Zbigniewa Nienackiego *Mężczyzna czterdziestoletni*. Dyskurs miłosny w małżeństwie wiąże się ze społecznymi tendencjami rozwojowymi i zmianami historycznymi oraz ich wpływem na formowanie się stosunków rodzinnych. W związku z tym jest rozpatrywany w kontekście przemian społeczno-politycznych drugiej połowy XX wieku i demograficznej polityki państwa, prowadzących do zmiany tradycyjnych ról genderowych, masowego udziału kobiet w pracy zawodowej, zmiany modelu rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych (rodzina nuklearna), procesu maskulinizacji kobiet i nowego pojmowania męskości. Ważną część rozdziału stanowi analiza konceptu dom, w rozumieniu którego można zaobserwować „antyintymne” i „antydomowe” podejście. Jedynym prawdziwym „domem” staje się „wewnętrzna emigracja”, koncentracja na własnym świecie i osobistych doświadczeniach, które wznoszą człowieka ponad masę i pomagają zachować indywidualność. W tym kontekście

szczególnie ważne jest „autorstwo” miłosnego tekstu objawiającego się w zdolności do dokonywania własnych wyborów i pozostania wiernym obranej drodze. Dyskurs miłosny (jako wyraz osobistych doświadczeń) kontrastuje z historią i ideologią komunistyczną, negującymi kluczowe znaczenie życia jednostki.

W zakończeniu podsumowano wyniki badań, sformułowano wnioski na podstawie rezultatów przeprowadzonych analiz i nakreślono perspektywy dalszych badań w tej dziedzinie.

Wrocław 30.12.2018

Anna Boginskaya